

ВИКЛИКИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-422-1-20>

Станіслав ПРИДЕТКЕВИЧ

кандидат географічних наук, старший викладач
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
e-mail: prydetkevych.stanislav@kpnu.edu.ua

Ангеліна САМАР

асистент кафедри хімії, магістр хімії та біології
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
e-mail: samarangelina02@gmail.com

Юлія ПРИДЕТКЕВИЧ

асистент кафедри хімії, магістр хімії
Заклад вищої освіти «Подільський державний університет»
e-mail: pridetkeviculia@gmail.com

Вступ. При згадці слова «освіта» зазвичай виникає відчуття чогось надзвичайно цінного. Загалом ми визначаємо, що освіта означає розвиток людини як особистості і найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, інтелектуальних, творчих та фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, здатних до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на благо інших людей і суспільства. Тому, відповідно до рівня освіти, нам потрібно вивчати комплекс загальноприйнятих у світі наук для отримання певної професії.

Освіта є елементом цивілізації і визначальним фактором соціально-економічного прогресу суспільства. Кожна країна формує свою систему освіти відповідно до свого історичного розвитку, національних традицій, умов і перспектив. Але сьогодні крім звичайних викликів, які можемо зустріти в освіті ми мусимо адаптуватися до умов воєнного стану. Війна – цього бояться всі покоління людей, бо що може бути страшніше? Вона несе лише страждання та горе. Ці страшні події зачіпають всі сфери життя, а особливо відбиваються на якості навчання. Під час війни навчання має багато особливостей, відбуваються також зміни і в організації самого процесу, зазвичай вони мають негативний характер, так як люди вимушені багато часу перебувати у сховищах, або взагалі покидати свої домівки [1].

Виклад основного матеріалу. Вища освіта грає ключову роль у розвитку економіки країни, оскільки вона формує кадри для різних секторів, включаючи науку, технології, медицину, інженерію, бізнес. Випускники вищих навчальних закладів вносять свій вклад у створення інновацій, розвиток підприємництва та підвищення конкурентоспроможності країни на світовому ринку. Вона є важливим інструментом для соціальної мобільності. Освіта надає можливості для кар'єрного зростання незалежно від соціального походження чи статусу. Це сприяє зменшенню соціальних нерівностей і забезпечує більш рівні можливості для всіх громадян. Формується вища освіта через вивчення мови, літератури, історії, традицій та інших аспектів культури країни, що сприяє формуванню національної самосвідомості та спільності, вона формує інтелектуальну еліту, яка здатна розробляти стратегії розвитку країни, впроваджувати новаторські ідеї і сприяти науковому прогресу. Загалом, вища освіта в Україні має стратегічне значення для розвитку країни, її економіки, культури та соціального прогресу. Вона є основним рушійним механізмом змін у суспільстві та ключовим фактором забезпечення сталого розвитку в усіх сферах життя. Головною метою є створення фахівця, який буде конкурентоспроможним, як на національному, так і на міжнародному рівні. Вища освіта в Україні є ключовим елементом освітньої системи, який регулюється рядом законів, таких як «Про освіту», «Про вищу освіту», і іншими нормативно-правовими актами, а також міжнародними договорами, укладеними відповідно до законодавства. Її головна мета полягає в забезпеченні студентів фундаментальною загальнонауковою, професійною та практичною підготовкою в різних галузях за допомогою освітньо-професійних програм. Механізми управління освітою в Україні засновані на ролі держави як ключового інструменту політичної системи, яка керує системою освіти через спеціальні установи та органи.

Ці механізми включають політичні, організаційні, правові, економічні та соціальні складові, які впливають на освітнє середовище з метою досягнення поставлених цілей. Функціонування цих механізмів ґрунтується на певних принципах, які визначають організаційно-розпорядчу та адміністративно-виконавчу діяльність органів управління освітою. Варто відзначити, що зміни в економічній, політичній та соціальній сферах держави впливають на освітню галузь. Таких впливів неможливо уникнути якщо в країні розпочинається війна, яка вносить корективи у життєвий лад суспільства яке від неї потерпає, та торкаються всіх сфер діяльності. Механізми управління системою освіти були порушені, і цей процес триває, зокрема у сферах економіки та організації. Багато закладів освіти зазнали руйнувань і пошкоджень, з частковою або повною втратою здатності надавати освітні послуги [26]. Це призвело до серйозних економічних втрат для країни.

Одним із можливих рішень є вдосконалення механізмів управління в системі освіти з метою зниження навантаження на державний бюджет та органи влади, а також переходу до приватно-державного партнерства у різних формах співпраці на вигідних умовах для всіх сторін. Дане партнерство може сприяти підвищенню якості освіти, розвитку науково-дослідницької бази та підготовці конкурентоспроможних кадрів, а також сприяти інноваційному розвитку суспільства в цілому [4].

Важливо забезпечити прозорість, відкритість та взаємовигідність у співпраці між університетами та приватним сектором для досягнення найкращих результатів. Сьогодні всі виклики в освіті ускладнюються тим, що Україна перебуває не просто у воєнних умовах, а в умовах важкої та дуже виснажливої війни для держави. Ці обставини істотно модифікують основні аспекти не лише військового, але й цивільного життя країни. Це автоматично означає, що змінюються умови життя практично для кожного окремого громадянина. У такі періоди кожен громадянин, як ніколи, повинен старатися максимально використовувати свої здібності, навички та знання на користь держави. З свого боку держава має намагатися максимально ефективно використовувати кожного громадянина, щоб забезпечити гідний опір будь якій агресії та забезпечити майбутнє свого існування. Передусім треба усвідомити, що введення воєнного стану автоматично змінює морально-правові відносини між здобувачами вищої освіти і державою. Якщо за нормальних умов життя якість навчання віддається певним чином на бажання чи небажання здобувачів освоювати належним чином ті чи інші навчальні дисципліни (можна вчитися на мінімальні оцінки і успішно переводитися з курсу на курс), то в умовах воєнного стану кожен здобувач зобов'язаний учитися на максимально можливих для нього обертах. Треба пам'ятати, що держава звільняє здобувачів вищої освіти від призову на військову службу, тобто сподівається, що той чи той громадянин саме як студент приносить їй найбільшу користь у цих умовах, в умовах воєнного стану. Але ж ті сподівання треба намагатися якось виправдовувати, реалізувати, а якщо ці намагання не реалізуються, треба щось змінювати [17].

Необхідно підтримувати певний нейтралітет та цінності вищої освіти під час війни, уникати політизації освітніх інституцій і забезпечити рівний доступ до освіти для всіх, незалежно від політичних переконань чи ідентифікації [21].

Ці стратегії можуть слугувати як основа для управління вищою освітою під час воєнного конфлікту, але важливо також враховувати конкретні обставини та контекст кожної ситуації.

Організація навчального процесу у закладах вищої освіти під час військових дій вимагає особливого підходу та управління з урахуванням небезпеки для студентів та персоналу. Ось деякі загальні принципи та заходи, які можуть бути прийняті в таких умовах:

1. Безпека студентів та персоналу. Першочерговим завданням є забезпечення безпеки всіх присутніх у навчальному закладі. Це включає в себе оцінку ризиків, розробку планів евакуації та надання інструкцій з діями в надзвичайних ситуаціях.

2. Керування навчальним процесом. В залежності від обставин, можуть бути прийняті різні стратегії керування навчальним процесом. Це може включати зміну розкладу занять, перенесення або скасування лекцій, семінарів та інших заходів.

3. Дистанційне навчання. Там, де це можливо, може бути впроваджено дистанційне навчання за допомогою онлайн платформ, щоб зменшити ризик для студентів та викладачів, а також забезпечити неперервність навчального процесу.

4. Підтримка студентів. Студенти, які перебувають у зоні конфлікту, можуть потребувати додаткової підтримки та допомоги. Це може включати консультації психологів або соціальних працівників, а також забезпечення доступу до медичної допомоги та інших необхідних ресурсів.

5. Співпраця з військовими органами. Навчальні заклади можуть співпрацювати з військовими органами для отримання необхідної інформації та захисту в разі потенційної загрози.

6. Стрес-менеджмент та психологічна підтримка. Враховуючи стресові умови, важливо забезпечити психологічну підтримку студентам та персоналу. Це може бути здійснено за допомогою проведення тренінгів зі стрес-менеджменту, психологічних консультацій та підтримки групових сесій.

Враховуючи складність ситуації під час військових дій, кожна організація, в тому ж числі і навчальний заклад, повинні розробити свій власний план дій, враховуючи конкретні умови та ресурси, які є в їхньому розпорядженні. Збереження інтелектуального потенціалу країни під час війни потребує якісних змін у системі вищої освіти. Для досягнення цієї мети необхідний комплексний підхід до вдосконалення функціонування освітніх закладів, включаючи впровадження цифрових технологій у всі аспекти навчального процесу, з урахуванням наявного світового досвіду та особливостей освіти в Україні під час війни. Спільною рисою успішних країн є визнання пріоритету розвитку інтелектуального потенціалу для забезпечення стійкого прогресу країни. Зараз спостерігається досить суперечлива тенденція. З одного боку, популярність вищої освіти залишається на високому рівні, оскільки люди прагнуть забезпечити свою майбутню кар'єру або уникнути безробіття. А з іншого боку, відзначається недостатня орієнтація молоді саме на здобуття знань.

Особливої уваги заслуговує питання якості освіти в умовах війни. Потрібно забезпечити збалансовану відповідність процесу, результату і самої освітньої системи меті, потребам і соціальним нормам стандартів освіти. Комплексний аналіз проблем якості освіти втілюють бажані властивості результатів цього процесу через структурні компоненти [5].

Перед українськими вищими навчальними закладами стоять складні виклики у пошуку адаптованих до глобалізації методів викладання різноманітних дисциплін [25]. Ця дидактична задача ускладнюється дистанційним навчанням та обмеженими можливостями «живої» взаємодії між студентами та викладачами.

У таких умовах важливо застосовувати різноманітні методи роботи, зокрема:

1. Використання Google Classroom для надання різних завдань і можливості проведення відеоконференцій.
2. Спілкування через месенджери або електронну пошту для психологічного розвантаження, але не для навчання фахових дисциплін.
3. Робота за розкладом у конференціях і чатах Zoom або Google Meet, що наближається до очного навчання.
4. Організація очних консультацій для забезпечення реального спілкування і надання допомоги студентам.

Важливо забезпечувати різноманітність форм і режимів роботи, враховуючи технічні можливості і специфіку навчального процесу.

У вищій освіті вплив війни на формування методів дистанційної освіти може мати додаткові аспекти та виклики, оскільки це вже рівень освіти, де передбачається вища складність і специфіка навчальних програм та методів [7].

Під час війни організація навчання потребує особливого підходу та застосування специфічних механізмів для забезпечення безпеки та ефективності навчального процесу.

Деякі з можливих механізмів організації навчання в умовах війни включають:

1. Дистанційне навчання: використання технологій забезпечує можливість навчання студентів безпосередньо з їх домівок або інших безпечних місць, уникнувши потенційних небезпек. У вищій освіті, де часто використовуються більш складні методи та технології навчання, війна може прискорити перехід до онлайн-формату через обмеження на територіальному рівні, зміни в умовах безпеки та нестабільність [22].

2. Адаптація лабораторних та практичних занять. У вищій освіті значна частина навчального процесу полягає в лабораторних дослідженнях та практичних заняттях [6]. Війна може змусити навчальні заклади розробляти альтернативні методи проведення таких занять, наприклад, використовуючи симуляційні програми або віртуальні лабораторії.

3. Забезпечення доступу до інформаційних ресурсів. У вищій освіті доступ до актуальної та якісної інформації є надзвичайно важливим. Війна може ускладнити доступ до бібліотек, наукових журналів та інших джерел інформації, тому важливо розробити стратегії забезпечення доступу до цих ресурсів у віртуальному форматі.

4. Підтримка науково-дослідницьких проектів. Війна може вплинути на здатність студентів та викладачів до участі в науково-дослідницьких проектах через обмеження на мобільність, доступ до ресурсів та інші фактори. Розвиток дистанційних форм співпраці та комунікації може допомогти зберегти активність наукової спільноти.

5. Переселення студентів: організація евакуації студентів зі зони конфлікту до безпечних регіонів або країн може забезпечити їхню безпеку та забезпечити можливість продовження навчання.

6. Гнучкий графік: надання гнучкого графіку занять дозволяє студентам пристосувати навчання до змінних умов, включаючи потребу в евакуації або допомогу родині.

7. Психологічна підтримка: забезпечення психологічної підтримки та консультування для студентів, які переживають стрес або травми внаслідок військових дій.

8. Безпека і захист: забезпечення безпеки студентів і персоналу шляхом встановлення систем безпеки, проведення тренувань та навчання в умовах військового конфлікту.

9. Мобільні навчальні групи: організація мобільних навчальних груп або курсів, які можуть працювати в різних локаціях відповідно до безпекової ситуації.

10. Партнерство з гуманітарними організаціями: співпраця з гуманітарними організаціями та міжнародними організаціями для забезпечення навчальних можливостей для дітей та молоді, які перебувають у військових зонах.

Усі ці аспекти вимагають адаптивності та швидкого реагування з боку управління вищою освітою для забезпечення найвищого рівня освітніх послуг та підтримки для студентів та персоналу в умовах війни. Ці механізми можуть допомогти забезпечити продовження навчання та збереження безпеки студентів у військових умовах.

Під час повномасштабної війни перед освітянською спільнотою виникли не лише звичайні освітянські проблеми, що стосуються теорії та практики науково-педагогічних підходів в освіті, а й надзвичайно важливі, актуальні проблеми воєнного часу. Серед них – організація освітнього процесу в умовах конфлікту, пошук ефективних методів дистанційного навчання під час війни, які набули актуальності, психолого-педагогічні аспекти викладання та виховного впливу на студентську молодь в умовах воєнного стану. Особливу увагу за цих умов необхідно звернути на психологічний стан студентів, оскільки базисний психологічно-емоційний стан, а в умовах війни часто є вкрай нестабільним. Цей стан накладається на вже присутній навчальний стрес, що розвивається через значний потік інформації, зміну умов і формату навчання, стрес під час іспитів, це призводить до загострення стану тривожності та емоційної напруженості. Як результат такого стресу, коли виснажуються фізіологічні ресурси організму, можуть розвинути функціональні захворювання нервової системи. За дослідженнями Лазаренко В. під час війни у студентів вищів спостерігався високий рівень агресивності, занепокоєння, розпачу, апатії [19].

Тому, актуально приділяти значну увагу проблемам психічного здоров'я особистості в умовах сьогодення. Так, як окрім постійної загрози фізичному здоров'ю, українці переживають перманентний психологічний тиск: фонові тривога, емоційна лабільність, інсомнії, апатія, хронічна втома неясної етіології, головний біль напруги, екзистенціальні кризи, депресивні стани, гострі стресові реакції, посттравматичний стресовий розлад і т.д. Цей кумулятивний ефект призводить до негативних зрушень у психоемоційній сфері життєдіяльності особистості. [8].

Таким чином, війна має серйозний вплив на психоемоційний стан студентів через різноманітні фактори, які можуть включати:

1. Страх і тривога: студенти можуть відчувати страх та тривогу через загрозу військових дій, переживати турботу за свою безпеку та безпеку своїх близьких.

2. Травми та стрес: війна може призвести до травматичних досвідів, таких як втрата рідних та друзів, евакуація зі своїх домівок, свідчення жахливих подій тощо. Ці досвіди можуть викликати стрес, депресію та посттравматичний стресовий розлад.

3. Втрата концентрації та навчальних досягнень: студенти, які переживають стрес або тривогу через війну, можуть мати проблеми з концентрацією, пам'яттю та навчальними досягненнями.

4. Соціальна ізоляція: війна може призвести до розлуки з родиною та друзями, переселення в інші місця або країни, що може призвести до відчуття соціальної ізоляції та самотності.

5. Потреба у психологічній підтримці: студенти можуть потребувати психологічної підтримки та консультацій для допомоги у подоланні стресу, тривоги та інших емоційних труднощів, пов'язаних із війною.

6. Втрата спокою та емоційна нестабільність: війна може призвести до втрати спокою та стабільності, що може відобразитися на емоційному стані студентів, проявляючись у різних формах депресії, роздратованості, агресії тощо.

У таких умовах важливо забезпечити студентам підтримку та ресурси для подолання стресу та труднощів, пов'язаних із війною. Це може включати в себе надання психологічної підтримки, доступ до консультантів та терапевтів, організацію психосоціальних заходів та інші ініціативи для збереження психічного здоров'я та благополуччя студентів [2].

Швидка та вчасна психологічна допомога сприяє подоланню наслідків стресу, здійснює профілактику розвитку травматичних та деяких нозологічних розладів. Основою такої допомоги може стати комплекс заходів, що включає психоедукацію, психодіагностику, психологічні заходи та психологічну інтервенцію [3], і все разом допоможе сформувати індивідуальні копінг-стратегії та навчить поповнювати психологічні резерви.

Війна це сфера де діють та об'єднуються військові, волонтери, цивільні, світова спільнота у спільному прагненні перемогти ворога, це є потужним фундаментом для усвідомлення своєї національної приналежності, ідентичності, унікальності та неповторності, які набувають особливого значення та актуальності. Саме це слугує щитом, який відрізняє нас від них.

Війна з російською федерацією викликала значну увагу до національних, патріотичних та історичних питань серед населення і підштовхнув освітян до пошуку нових підходів стосовно висвітлення та обґрунтування значимості даного виховання.

Під час війни національно-патріотичне виховання студентів відіграє важливу роль у формуванні їхньої свідомості, цінностей та готовності до захисту своєї країни [10]. Виховання студентів у дусі поваги до історії, культури та традицій своєї країни допомагає зміцнити їхню національну ідентичність. Важливо ознайомити студентів та поглибити їх знання з історії своєї країни, включаючи події та героїчні вчинки, які стали символами національної самосвідомості та боротьби за незалежність. Потрібно наголошувати що герої це не персонажі з повістей, та історичних хронік, а живі люди які тут і зараз ціною власного життя боронять наші кордони, спокій мирних громадян, творячи нову історію [13]. Герої не тільки на фронті, герої і ті хто ліквідовують наслідки ворожих атак, лікують, надають допомогу, вивозять поранених, допомагають усім чи можуть. Герої це всі ті, які наближають нашу невідворотну перемогу.

Програми національно-патріотичного виховання мають на меті допомогу студентам, краще зрозуміти і оцінити свою національну ідентичність, історію, культуру та традиції. Це сприяє формуванню в них почуття гордості за свою країну та бажанню працювати на її користь. Національно-патріотичне виховання сприяє формуванню у студентів усвідомлення їхньої громадянської відповідальності перед країною, її майбутнім та благополуччям суспільства. Вони навчаються бути активними учасниками громадянського життя та брати участь у різних соціальних і політичних ініціативах. Національно-патріотичне виховання сприяє зміцненню єдності та ідентичності нації, що може вплинути на процеси державотворення та стабільності суспільства. У цілому, національно-патріотичне виховання сприяє формуванню у студентів гармонійної особистості, готової до активної участі у житті країни та сприянню її розвитку. Це допоможе збудувати патріотичні почуття та розуміння важливості захисту країни. Необхідно створювати програми та ініціативи, спрямовані на підтримку військових та ветеранів, це може підвищити національну свідомість і відчуття відповідальності за країну серед студентів. Національно-патріотичне виховання сприяє формуванню моральних цінностей, таких як чесність, справедливість, відданість та готовність служити своїй країні. Виховання студентів в дусі патріотизму та гордості за свою країну може допомогти зберегти моральний та бойовий дух під час військових дій. Національно-патріотичне виховання сприяє формуванню готовності студентів до захисту своєї країни у разі потреби, а також підвищує їхню мотивацію до вступу до армії або волонтерської служби. Дана вихована робота може відігравати роль у сприянні об'єднанню суспільства навколо загальних цілей та ідеалів, зміцнюючи духовність та солідарність серед громадян. Одним із основних напрямків виховної роботи зі студентами має бути заохочення до волонтерства за допомогою різноманітних стратегій, які спрямовані на стимулювання їхнього інтересу та мотивації. Розроблення волонтерських проєктів, які зацікавлять студентів і відповідають їхнім інтересам і цінностям. Дозвіл студентам брати участь у плануванні та реалізації волонтерських проєктів дозволить їм відчути більшу власну залученість та відповідальність за результат. Встановлення системи визнання та нагород за волонтерську діяльність може стимулювати студентів до активної участі. Це може бути включення їхнього волонтерського досвіду до резюме, нагороди за досягнення або навіть стипендії [20].

Організація волонтерських проєктів у формі групової роботи може бути привабливою для студентів, оскільки це дає можливість спілкуватися та співпрацювати з однодумцями, а також збільшує соціальний вплив. Важливо підтримувати постійну інформаційну кампанію щодо волонтерських можливостей, які доступні студентам. Це може бути здійснено через соціальні медіа, студентські організації, пости в університетських приміщеннях та інші канали зв'язку. Створення стимулюючого та заохочуючого середовища для волонтерської діяльності може сприяти залученню студентів до цієї важливої діяльності. До прикладу студенти плетуть маскувальні сітки на прохання якогось загону чи бригади, отримуючи від них шеврони для заохочення.

Необхідне всебічне залучення навчальних закладів в цілому і студентів зокрема до різноманітних громадських проектів, пов'язаних з підтримкою військових, та їх сім'ям, підтримки дітям військових, організацію різноманітних заходів, адже це сприяє формуванню відчуття патріотизму та громадянської відповідальності та позиції що піклуючись про них тут в тилу, ми зміцнюємо нашу армію на перших лініях фронту. Існує потреба у розвиток спеціальних освітніх програм і курсів, відкритих зустрічей присвячених патріотизму, національній ідентичності та обороноздатності, може сприяти формуванню відповідних цінностей серед студентської аудиторії. Ці заходи можуть допомогти створити сприятливу атмосферу для національно-патріотичного виховання студентів під час війни та сприяти зміцненню єдності і підтримці національних інтересів. Ці аспекти підкреслюють важливість національно-патріотичного виховання студентів під час війни як чинника підтримки духовного здоров'я суспільства та підвищення його готовності до подолання труднощів та викликів війни. Умови війни вимагають перегляду та оновлення історичних та культурних тем, а також проблем державної мови та державної політики щодо них. Також потрібне переосмислення інтелектуальної власності та інтелектуального потенціалу України, а також філософських та психологічних аспектів. Ці аспекти мають величезне значення для формування свідомих та патріотично налаштованих громадян нашої держави. Виховання патріотичних та національних цінностей має стати основним напрямом освітньої і гуманітарної політики, як гарантія існування та процвітання України. Військовий конфлікт суттєво змінив усе: цінності, спосіб життя, мислення та діяльність. Освітній процес також відчув зміни, та впроваджує нові методи, підбирає нові інструменти, застосовує нові підходи, та реалізовує нові стратегії для розвитку потенціалу суспільства. Обов'язковою складовою організації освітнього процесу стала гуманізація. Гуманізація в освіті означає застосування принципів гуманізму і гуманності в навчальних процесах та підходах до виховання. Під час війни цей підхід стає особливо важливим, оскільки воєнні конфлікти можуть призводити до загострення людських страждань і порушення прав людини. Впровадження гуманізації в закладах освіти під час війни може і має включати різні заходи та програми [16].

Пропаганда цінностей громадянської активності, миру та толерантності серед студентів та персоналу. Це може включати в себе освітні заходи, дискусійні клуби, волонтерську діяльність та інші ініціативи для сприяння громадянській участі та миру. Впровадження гуманізації в закладах освіти під час війни допомагає зберегти гуманність та гідність у найважчі часи, сприяючи зміцненню спільності та підтримці тих, хто найбільше потребує допомоги та підтримки. Додатково, у ситуації масштабного соціального стресу студенти часто мають труднощі у визначенні свого потенціалу та самоконтролю у навчанні, що може призвести до зниження рівня їх професійних компетенцій. Підвищити цей рівень можливо за умови міцної мотивації до інтелектуальної діяльності студентів, а також за допомогою позитивного прикладу, акцентуючи увагу на результаті, культурній освіченості та різноманітних методичних підходах викладачів. У сучасних умовах війни особливо актуальним стало питання про роль української мови в нашому суспільстві. Вона виступає як безцінний показник національної свідомості та складник виховання молоді. Важливу роль у розвитку мови відіграють освітяни, починаючи від дошкільного закладу і школи, і закінчуючи вищими навчальними закладами. Викладання українською мовою є обов'язковим у всіх освітніх закладах відповідно до законодавства [11].

Важливо усвідомити що слідом за чужою мовою прийшли і війська іншої країни відстоювати інтереси. Щодо динаміки мовної ситуації в Україні, очевидно, що українська мова значно відчутніше стає основним і природним засобом спілкування для українців та інших етнічних груп, що проживають у країні. Зростаюча національно-мовна свідомість людей свідчить про їх бажання ідентифікуватися, як українців та спілкуватися українською мовою [14].

Російська мова втрачає свої позиції, навіть у великих містах, проте це стає можливим лише за страшну ціну українських життів та жертвності українських військових. Хоча державний статус української мови та україномовна освіта мають на меті запобігти денационалізаційним процесам в Україні, російськомовний культурний простір та розрив між мовою побуту студентів і мовою навчання унеможливають ефективне виховання національно свідомих громадян. Отже, сьогоднішня ситуація потребує негайної відповіді від усіх свідомих громадян та рішучих дій для захисту України. Забезпечення українськомовності наших громадян повинно стати головним завданням державної ідеології, що сприятиме укріпленню статусу української мови у світі. Зараз кожен громадянин України має бути свідомим наслідків війни в нашій країні. Реформа освіти необхідна для того, щоб забезпечити її справжнім українським змістом та моральними цінностями, які притаманні для нашої культури.

Мова, як засіб спілкування та передачі інформації, відіграє ключову роль у формуванні свідомості. Вона не лише дозволяє сприймати світ, а й впливає на сприйняття ідеологічних концепцій та культурних цінностей. Мова може бути інструментом як демократичних цінностей, так і диктатури.

Війна, яка розпочалася нападом Росії на Україну, розкрила істинні мотиви та наслідки амбіцій окупаційного режиму. Українська мова, виступаючи як засіб інформації, мобілізує суспільство для захисту своєї незалежності та ведення інформаційної війни проти агресора [15].

Війна внесла рішучий вплив на свідомість українського суспільства, яке об'єдналося в боротьбі з підступним ворогом, захищаючи не лише свій суверенітет, а й демократичні права всього світового співтовариства. На фоні війни заохочення студентів та викладачів переходити на українську мову може відігравати важливу роль у підтримці національної самосвідомості та зміцненні духовних цінностей. Залучення до створення стимулів для переходу на українську мову, таких як винагороди, премії або навіть додаткові можливості для розвитку та кар'єрного зростання. Розроблення спеціальних навчальних курсів та програм, які сприяють вивченню та використанню української мови. Впровадження ознайомлювальної роботи з приводу популяризації та повернення до вжитку тих слів, які були штучно замінені або викинуті із побуту. Також варто приділити увагу словам іншомовного походження, які міцно встигли вкоренитися у сучасного українця [12].

Це може бути інтеграція української мови в навчальні плани та програми, а також створення спеціальних курсів з підтримки вивчення мови. Особливо це буде актуальним для осіб, які внутрішньо переміщуються зі східних та південних регіонів нашої країни.

Організація культурних заходів та подій, під час яких українська мова використовується як основна мова спілкування, може сприяти популяризації мови серед студентів та викладачів.

Підтримка та сприяння ініціативам студентських організацій та активістів, спрямованим на популяризацію української мови та культури в університетському середовищі. Проведення систематичних інформаційних кампаній та комунікація зі студентами та викладачами про важливість переходу на українську мову, її роль у збереженні та розвитку національної ідентичності.

Активна підтримка та сприяння різноманітним мовним ініціативам та проектам, спрямованим на популяризацію української мови в освітньому та науковому середовищах [18].

Ці заходи можуть сприяти підвищенню свідомості та зацікавленості студентів та викладачів у переході на українську мову у побуті та в освітньому процесі.

Враховуючи ці фактори, викладачі повинні бути готові адаптувати свої підходи до навчання та забезпечити якісне освітнє середовище для всіх студентів, незважаючи на складнощі, що можуть виникнути в умовах війни. З метою гарантування безпеки та захисту здобувачів освіти, викладачів та інших освітян, міжнародною спільнотою були розроблені численні методики, стандарти та інструменти, які створюють підґрунтя для захисту й безперервності освіти в умовах надзвичайних ситуацій та військових дій на всіх рівнях.

Висновки. Саме безперервність освіти є визначальною для стримування подальшого насильства та попередження будь-якого загострення кризи. Не менш важливим є запобігання використанню навчальних закладів у будь-яких військових цілях. Вищі навчальні заклади мають залишатися безпечним місцем для навчання. Для продовження навчального процесу в умовах військових дій є багато шляхів, які освітяни можуть розглядати у відповідності до кожної конкретної ситуації. Деякі з них можуть бути підготовлені заздалегідь як частини плану дій у надзвичайних ситуаціях або план з безпеки навчального закладу.

Забезпечення продовження процесу навчання означає надання освіти в інший спосіб, за рахунок чого здобувачі освіти матимуть доступ до навчання, не зважаючи на переривання звичайної системи освіти. Методи альтернативного надання освіти мають передбачатись, але не обмежуватись зміною місць навчання, неформальними програмами навчання, прискоренням навчальних занять, тимчасовими місцями для навчання або домашнім навчанням. У деяких ситуаціях можливе використання дистанційних та відкритих методів навчання.

Проведений аналіз у даній роботі не вичерпує усіх особливостей та викликів, із якими вимушена стикатися освіта в умовах війни, подальших досліджень потребує проблема неперервності освіти на всіх ланках в умовах війни, зокрема розроблення та запровадження спеціальних навчальних курсів із підготовки управлінців, педагогічних працівників, науковців щодо забезпечення неперервності навчального процесу в умовах війни. Не менш нагальною залишається проблема надання допомоги жертвам військових конфліктів (особливо вразлива категорія – це діти), розвиток психолого-педагогічних практик, психосоціальної підтримки та психосоціальних методів, спрямованих на підтримку здобувачів освіти.

Список використаних джерел:

1. Левченко О.Г., Землянська О.В., Праховнік Н. А., Зацарний В.В. Безпека життєдіяльності та цивільний захист: підручник. Київ : Каравела, 2019. 268 с.
2. Грузинська І. Проблема емоційного реагування на стресові ситуації в умовах воєнного стану. Вісник НАУ. Серія : Педагогіка. Психологія. 2022. 2(21). С. 97–107.
3. Грузинська І.М. Комунікативна депривація в умовах дистанційного навчання студентів. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2022. 12. С. 31–39.
4. Овчарук О.В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи : Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. Київ: «К.І.С.», 2004. 112 с.
5. Ніколасенко С. М. Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком системи освіти України. Київ, 2008. 503 с.
6. Саух П. Ю. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи. Житомир: Житомирський держ. університет ім. Івана Франка, 2011. 444 с.
7. Січкарук О. І. Інтерактивні методи навчання у вищій школі. Київ: Таксон, 2006. 88 с.
8. Стріха М., Ільченко М. Інноваційні розробки університетів і наукових установ МОН України. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. 278 с.
9. Бей Л. Б., Тростинська О. М. Проблеми викладання української мови різним категоріям іноземних студентів. Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. 2008. № 12. С. 42–49.
10. Указ Президента України «Про стратегію національно-патріотичного виховання молоді» № 286/2019 від 18.05.2019. URL: <https://bit.ly/3ACP2sT>.
11. Фаріон І. Рикошет пострілів у мову, або про дурнів від «язика». Слово Просвіти. URL: <https://bit.ly/3QYdJ8m>.
12. Бабій І. Формування національної свідомості студентів у процесі викладання української мови. URL: <https://bit.ly/3pEs0eK>.
13. Мацько Л. Українська мова: формування національної свідомості. Педагогіка і психологія. 1996. № 1. С. 67–70.
14. Пасинок В. Г. Мовна підготовка студентів як загальнопедагогічна проблема. Харків, 1998. 154 с.
15. Петришина О. Формування мовної толерантності майбутнього педагога-словесника в умовах війни. Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід. Тернопіль, 2022. С. 356–361.
16. Волкова С. П. Гуманізація та гуманітаризація підготовки спеціалістів у вищій школі. Розвиток соціально-гуманітарної освіти і науки в контексті модернізації вітчизняної вищої школи: матеріали міжрегіональної наук.-практ. конференції (24 грудня 2013 р., м. Дніпропетровськ). Дніпропетровськ: Інновація, 2014. С. 30–33.
17. Лазаренко В., Саніна Н. Психологічний стан студентів закладів вищої освіти під час війни. Матеріали конференції МНІ 22 квітня 2022. Тернопіль. 2022, С. 239–240.
18. Мова і єдність нації: державна мовна політика – історія, стан, досвід. URL: <https://bit.ly/3AApK8m>.
19. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.
20. Незламність української нації: історія та сьогодення. Птах душі. URL: <https://bit.ly/3QA1izT>.
21. Букет Є. В. Українізація війною: освіта та мова в умовах російської агресії. URL: <https://bit.ly/3ADqkZl>.
22. Ткаченко Л. В., Хмельницька О. С. Особливості впровадження дистанційного навчання в освітній процес закладу вищої освіти. URL: <https://bit.ly/3PCv5GN>.
23. Мотенко Я. В., Шишкіна Є. К. Історичні дисципліни як складова вищої освіти в Україні на початку XXI ст. Історичні студії суспільного прогресу. 2018. Вип. 6. С. 158–163.
24. Чабан В. П., Давидов І. І. Аналіз досвіду підвищення якості фахової освіти. Консорціум університетів: забезпечення сталого розвитку закладів вищої освіти України та їх конкурентоспроможності: тези доповідей Всеукраїнської наук.-практ. конференції (20–21 жовтня 2020 р., м. Дніпро). Дніпро: ДНУ, 2020. С. 235–237.
25. «Дистанційка» та війна: як досвід пандемії допоможе українській освіті? URL: <https://bit.ly/3w4nIRJ>.
26. Освіта і війна в Україні (24 лютого – 1 квітня 2022). URL: <https://bit.ly/3PuwQFP>.